

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Сафармади Мирзоалӣ дар мавзӯи «Аломатҳои биоморфологии топинамбур (*Helianthus tuberosus* L.) дар шароити водиҳои Кӯлобу Ҳисор» ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои биологӣ аз рӯйи ихтисоси 03.02.01 – Ботаника пешниҳод шудааст

Мубрам будани мавзӯи диссертатсия. Тайи солҳои охир тағйирёбии иқлими сайёра дар шакли таъсири ҳарорат ва омилҳои антропогенӣ ба табиат, ба рушди устувори иқтисодиёт, аз ҷумла рушди соҳаҳои ҷорводорӣ, кишоварзӣ, инчунин ҳодисаҳои фавқулодаи табиӣ аз қабили фаромадани ярҷ, омадани сел ва дигар хисоротҳоро пеш овардааст.

Тағйирёбии иқлим ба рушду нумуи растаниҳо низ таъсири ҳудро расонид ва инсониятро маҷбур месозад, ки дар оянда растаниҳоеро афзоиш диҳад, ки ба шароити иқлими гарм мутобиқ ва ҳосили дилҳоҳ диҳанд. Яке аз чунин растаниҳо ин топинамбур (*Helianthus tuberosus* L.) ба ҳисоб меравад. Чи тавре, ки аз маълумотҳои илмӣ маълум мегардад, растани топинамбур (*Helianthus tuberosus* L.) дар Тоҷикистон аз солҳои 20-уми асри гузашта ба сифати ҳӯроки ҷорво ва ороиши парвариш карда мешуд. Баъди таҳқиқотҳои илмӣ муайян гардид, ки ба ғайр аз ҳусусиятҳои дар боло оварда шуда, инчунин ҳамчун ҳӯрока барои инсон ва пешгирии касалии диабети қанд метавон истифода гардад.

Дар замони имрӯза шумораи одамоне, ки гирифтори касалии диабети қанд мебошанд сол аз сол афзиш ёфта, олудашавии муҳити атмосфера аз ҷангу газҳои гуногуд меафзояд ва метавон гуфт, ки тавассути зиёд намудани масоҳати парвариши ин растани то андозае мушкилоти ҷойдоштаро метавон бартараф намуд. Аз ин хотир омӯзиши намунаҳои гуногуни топинамбур дар шароитҳои гуногуни Тоҷикистон хело мубрам буда, мақсади асосии рисолаи мазкур ба омӯзиши намунаҳои гуногуни ин зироат дар ду минтақаи агротехнологии Тоҷикистон равона карда шудааст.

Унвончұ барои ба мақсади гузашташудаи илмій расидан чунин вазифаҳоро ҳалу васл намудааст:

1. Муайян намудани сохти анатомии узвҳои нашвій ва хусусиятҳои нашъунамои намунаҳои топинабур дар шароитҳои гуногуни парвариш;
2. Тавсифи алматҳои морфологии намунаҳои топинамбур дар шароитҳои гуногуни омӯзиш;
3. Муайян намудани маҳсулнокии биологии намунаҳои топинамбур дар шароитҳои гуногуни нашъунамои онҳо;
4. Аҳамияти иқтисодии парвариши намунаҳои топинамбур дар минтақаҳои гуногуни агроэкологи.

Диссертатсияи Сафармади Мирзоалій аз муқаддима, панҷ боб, хулоса, тавсия барои истеҳсолот, рўйхати адабиёт ва замима иборат аст.

Дараачаи навгонии натицаҳои дар диссертатсия ба даст омада ва нұқтаҳои илмие, ки барои ҳимоя пешниҳод мешаванд бори аввал гузаронида шудаанд ва таснифи намунаҳои гуногуни топинамбур (*Helianthus tuberosus* L.) дар шароити водиҳои Кўлобу Ҳисор ба монанди омӯзиши сохти анатоми, тавсифи морфологии 16 - намунаҳои он ва инчунин муайян намудани пигментҳои фотосинтезкунанда дар шароити ноҳияи Восеъ васеъ шарҳ дода шудаанд.

Унвончұ Сафармади Мирзоалій дар рисола нұқтаҳои асосиे, ки ба ҳимоя пешниҳод мегарданд аҳамияти маҳсус дода, онҳоро дақиқ баён намудааст, ки онҳо чунинанд:

1. Таъсири минтақаи парвариш ба алматҳои морфологио биологии топинамбур;
2. Сохти анатоми ва морфологии узвҳои нашвій ва таъсири омилҳои гуногуни иқлиму хоки минтақаҳои амудӣ (вертикали) ба хусусияти инкишофёбии алматҳои морфологи ва маҳсулнокии намунаҳои гуногуни топинамбур;

3. Аҳамияти иқтисодии парвариши намунаҳои гуногуни топинамбур дар минтақаҳои гуногуни омӯзиш.

Бояд қайд намуд, ки унвончӯ дар рисолаи илмиаш ба вазифаҳои дар пешаш гузоштаро ба хубӣ ҳал намуда, дар хулосаҳои ҷамъбастаиаш онҳоро мушахасс ва фаҳмо пешниҳод намудааст.

Инчунин унвончӯ намунаҳои гуногуни ин растаниро омӯхта, муайян намудааст, ки соҳти анатомӣ ва морфологии онҳо аз ҳамдигар вобаста ба намуна ва шароити иқлими мавзеи парваришашон то андозае фарқ менамоянд.

Натиҷаҳои илмии ба даст омада маҳсусан дар омӯзиши соҳти анатомии баъзе аз узвҳои нашвии топинамбур, аз ҷумла дар натиҷаи омӯзиши соҳти дохилии реш, поя, ва барги растаниҳои омӯхташуда, дигаргуниҳоро возеъ муайян намудааст. Вай дар натиҷаи омӯзиши қисмҳои гуногуни растаниӣ дар зери заррабин (микроскоп) исбот намудааст, ки соҳти анатомии намунаҳои гуногуни топинамбур аз ҳамдигар кам фарқият доранд.

Унвончӯ ба самти аҳамияти амалии корҳои илмиаш бештар аҳамият дода, событ намудааст, ки натиҷаҳои ниҳоии қисми назариявии рисолаи илмӣ бахши биоморфологияи назариявиро пурра гардонида, онҳо метавонанд дар корҳои илмӣ дар бахшҳои ботаника ва физиологии растаниҳо васеъ истифода гарданд.

Инчунин натиҷаҳои илмии гузаронидашуда событ намудаанд, ки аз парвариши намунаҳои гуногуни топинамбур дар шароити минтақаҳои Кӯлобу Ҳисор, дар баробари маълумотҳои муфиди ботаникую физиологӣ ба даст овардан, дар оянда аз кишти намунаҳои гуногуни топинамбур даромади зиёди иқтисодӣ ба даст овардан мумкин аст. Бояд ёдовар гашт, ки натиҷаҳои илмии диссертатсия ва тавсияҳои он метавонанд дар раванди корҳои илмӣ ва таълимии дарсхои курсҳои маҳсуси факултетҳои биологии донишкадаву донишгоҳҳо ва муассисаҳои олии қасбии соҳаи биология ва дорусозӣ истифода шаванд.

Унвончӯ Сафармади Мирзоали намунаҳои гуногуни топинамбур дар шароити ду минтақаи парвариш хусусиятҳои биологиашонро нишон медиҳанд. Ин намунаҳо вобаста аз ҷиҳатҳои генетикиашон аз ҳамдигар бо чунин аломатҳои морфобиологиашон, аз қабили баландии растани, миқдори навдаҳо, баргҳо, гулҳо, лӯндаҳо дар як ниҳол аз якдигар ба куллӣ фарқ намуда, нишондодҳои гуногунро доро мебошанд. Инчунин, намунаҳои гуногуни топинамбур аз ҳамдигар аз рӯйи нишондодҳои маҳсулнокиашонро таҷассумкунанда, аз ҷумла миқдори лӯндаҳо, вазни як лӯнда, маҳсулнокии ниҳолҳо, ҳосилнокии лӯндаҳо ва массаи умумии биологиашон фарқ менамоянд. Дар натиҷаи таҳқиқотҳо муайян карда шуд, ки аз рӯйи нишонаи баландии пояи растаниҳо нишондоди беҳтарро чунин намунаҳо, аз қабили ВИР-243, Гигант, Диетический, Нилуфар ва Тезпаз ба шумор мераванд, ки баландии растаниҳои ин намунаҳо ба 285-292 см баробар буд, ки ин нисбат ба нишондоди миёнаи ҳамаи намунаҳо ба миқдори 19-26 см зиёд аст.

Аз рӯи натиҷаҳои илмии ба даст овардаи вобаста ба мавзӯи диссертатсия 8 мақолаи илмӣ дар журналҳои тақризшавандай КОА ҶТ, ФР, як монография ва 6 фишурдаҳои илмӣ чоп карда шудаанд, ки дар онҳо натиҷаҳои масъалаҳои таҳқиқкардашуда пурра дарҷ гардидаанд. Диссертатсия дар ҳаҷми 152 саҳифа таҳия шуда, аз муқаддима, 5 бобу зербобҳо, хулоса, феҳристи адабиёти истифодашуда, аз 21 ҷадвал, 58 нақша ва 27 расм пешниҳод шудаанд, ки онҳо аз маълумотҳои зиёду дақиқи амалӣ бой будани рисолаи илмӣ шабоҳат медиҳанд.

Дар рисолаи муаллиф 170 адабиётро истифода намудааст, ки 9 адади онҳо адабиётҳои хориҷӣ мебошанд. Автореферат бо талаботи замона тарҳрезӣ карда шудааст ва мазмуни умумии диссертатсияро дар бар гирифта, бо диссертатсия пурра мувофиқат мекунад.

Муаллифи диссертатсия дар тамоми зинаҳои таҷрибаҳои таҳқиқотӣ: таҳлилу тафсири адабиёт, ба даст овардан, коркард ва таҳлили

натицаҳои таҷрибаҳо, хулосабарорӣ ва тайёр кардани маводи илмӣ аз рӯйи мавзӯи таҳқиқотӣ, омода ва таҳияи диссертатсия бевосита иштирок намудааст.

Таҳлили натицаҳои бадастоварда нишон медиҳанд, ки дар баробари ба талаботи Низомномаи намунавӣ оид ба шӯрои диссертационии аз ҷониби КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраргардида оид ба “Тартиби дарёфти дараҷаи илмии номзади илм ва доктори илм дар Шӯроҳои диссертационӣ”, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ гардидааст, ҷавобгӯ будан, диссертатсия аз якчанд камбуҷиву норасоиҳо холӣ нест, ки онҳо чунин арзёбӣ мегарданд:

1. Дар баробари бо забони равони тоҷикӣ навишта шудани диссертатсия, дар он баъзе ҳатогиҳои имлой дида мешавад.
2. Дар боби 2-юми диссертатсия оиди шароити иқлими, маҳсусан оиди ташхиси намунаҳои хок маълумот оварда шудааст, аммо ташхис дар кучо гузаронида шудааст маълумоти дақиқ пешниҳод нагаштааст.
3. Дар диссертатсия оиди 16 намунаи растании топинамбур маълумоти мofologӣ мавҷуд бошад ҳам, аммо сабаб аз чӣ бошад, ки танҳо оиди соҳти анатомии се намунаҳои топинамбур маълумот пешниҳод гаштаасту ҳалос?
4. Дар диссертатсия аз корҳои олимони кишварҳои ба Тоҷикистон ҳамсоя, аз қабили Узбекистон, Қазоқистон ва ғайраҳо маълумоте оварда нашудааст.
5. Дар диссертатсия доир ба майдони киши ин зироат дар вилояту ноҳияҳои ҷумҳурӣ маълумот пешниҳод нагаштааст.
6. Доир ба дурнамои ояндаи истифодаи растании топинамбур дар диссертатсия кам маълумот мавҷуд мебошад.

Дар маҷмӯъ бояд қайд намуд, ки диссертатсияи илмии Сафармади Мирзоалий таҳқиқоти муҳими илмӣ маҳсуб ёфта, ҷамъбости натицаҳои таҳқиқоти муосири илмии бо истифода аз усуљҳои муосири илмӣ

ичрогардида ба шумор меравад ва камбудину норасоиҳои дар боло зикргардида, ҳеч гоҳ ба мазмуну мундариҷаи диссертатсия ва натиҷаҳои илмии ба даст овардашуда таъсир намерасонанд.

Аз рӯи мубрамии мавзӯъ, мақсад, вазифаҳо, таркиб ва ҳачми таҳқиқот, навғониҳои илмӣ, аҳамияти назариявӣ ва амалӣ доштани натиҷаҳои диссертатсия ба талаботи фасли 4-уми, боби 10, банди 163 Низомномаи намунавӣ оид ба Шӯрои диссертационӣ (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, № таҳти 267) тасдиқ гардидааст, ҷавобғӯ мебошад ва муаллифи он Сафармади Мирзоалӣ барои ба даст овардани дараҷаи илмии номзади илмҳои биологӣ аз рӯйи ихтисоси 03.02.01. - Ботаника созовор мебошад.

Сарходими илмии Институти
биологии Помир ба номи академик
Х.Ю. Юсуфбекови АМИТ, доктори
илмҳои биологӣ, аз рӯи ихтисоси
03.02.01. - Ботаника

Наврузшоев Д.

Имзои Наврузшоев Д. - ро тасдиқ мекунам:
Сардори раёсати кадрҳои Институти
биологии Помир ба номи академик
Х.Ю. Юсуфбекови АМИТ

Наврузкулова Л.

6.12.2022

Нишонӣ:

736002, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Хоруғ, кӯчаи Ходдоров 1.
Тел: (+992) 93-601-10-48
E-mail: dovutsho@mail.ru